

MEDIAMADANIYAT VA YOSHLAR ONGINI HIMOYA QILISH MASALALARI

MADRAXIMOV VAISBAY BAXTIYAROVICH

O'zbekiston Respublikasi Harbiy xavfsizlik va Mudofaa

Universiteti katta o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20746685>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 1-iyun 2026 yil
Ma'qullandi: 5-iyun 2026 yil
Nashr qilindi: 17-iyun 2026 yil

KEY WORDS

mediamadaniyat, axborot xavfsizligi, yoshlar ongi, raqamli ijtimoiylashuv, axborot-psixologik immunitet, tanqidiy tafakkur, manipulyativ texnologiyalar, mediasavodxonlik, axborot xurujlari.

ABSTRACT

mazkur maqolada shiddatli globallashuv va axborotlashtirish jarayonlari sharoitida yoshlar ongini turli axborot xurujlari, yot g'oyalar va manipulyativ tahdidlardan himoya qilishning ijtimoiy-falsafiy masalalari chuqur tahlil qilingan. Zamonaviy mediamadaniyat, "raqamli ijtimoiylashuv" va virtual makonning o'sib kelayotgan avlod dunyoqarashiga, qadriyatlariga ko'rsatayotgan ijobiy hamda salbiy ta'sirlari ochib berilgan. Shuningdek, muallif tomonidan yoshlarda mustahkam axborot-psixologik immunitetni va tanqidiy tafakkurni rivojlantirish mexanizmlari, bu borada davlat, oila hamda ta'lim muassasalarining tizimli hamkorligini yo'lga qo'yishning ilmiy-amaliy ahamiyati asoslab berilgan.

Globalashuv va keskin axborotlashuv jarayonlari kechayotgan bugungi davrda jamiyatning ijtimoiy-falsafiy va madaniy qiyofasi tubdan o'zgarib bormoqda. Xususan, raqamli texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar hamda ommaviy axborot vositalarining jadal taraqqiyoti insoniyat uchun ulkan imkoniyatlar yaratish bilan bir qatorda, qator murakkab muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Ushbu jarayonda, ayniqsa, aholining eng faol va ayni paytda eng ta'sirchan qatlami bo'lgan yoshlar ongi va dunyoqarashini turli axborot xurujlaridan himoya qilish masalasi g'oyat dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. "Media" va "madaniyat" tushunchalarining sintezidan iborat bo'lgan mediamadaniyat fenomeni bugungi kunda shaxsning ijtimoiy reallikka moslashuvi va axborot makonida o'zini o'zi namoyon qilishining asosiy mezoniga aylandi.

Zamonaviy ijtimoiy falsafada mediamadaniyat nafaqat axborotni qabul qilish va tarqatish vositasi, balki shaxsning axborot bilan ishlashdagi qadriyatli munosabati, ma'lumotlarni tanqidiy tahlil qila olish qobiliyati va axborot iste'moli etikasi sifatida baholanadi. "Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, mediamadaniyat shaxs intellektual va ma'naviy kamolotining ajralmas qismi bo'lib, u yoshlarda kognitiv xavfsizlikni ta'minlashning eng muhim omili hisoblanadi" [1, 45-b.]. Binobarin, axborot oqimi cheksiz va nazoratsiz bo'lgan sharoitda faqatgina yuksak mediamadaniyatga ega bo'lgan avlodgina o'zining milliy o'zligi va mustaqil tafakkurini saqlab qola oladi.

Biroq, zamonaviy media makon doim ham ijobiy xususiyatga ega emas. Bugungi kunda yoshlar ongi turli manipulyativ texnologiyalar, buzg'unchi g'oyalar, shuningdek, kiber-bulling va feyk axborotlar nishoniga aylanmoqda. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqalayotgan turli yot g'oyalar va "ommaviy madaniyat" ko'rinishlari yoshlarning an'anaviy axloqiy

me'yorlardan uzoqlashishiga sabab bo'lmoqda. "Yoshlarda hali hayotiy tajriba va qat'iy ijtimoiy-falsafiy qarashlar to'liq shakllanmagani sababli, ular vizual jozibali, ammo mazmunan sayoz yoki zararli bo'lgan media mahsulotlarining ta'siriga tez tushib qoladilar. Ilmiy adabiyotlarda qayd etilishicha, maqsadli yo'naltirilgan axborot xurujlari yoshlarning qadriyatlar tizimini yemirishga, ularda ijtimoiy apatiya, ishonchsizlik yoki radikal kayfiyatlarni keltirib chiqarishga xizmat qilishi tayin" [2, 112-b.]. Bu esa, o'z navbatida, davlatning axborot xavfsizligi va barqarorligiga bevosita tahdid soluvchi omildir.

Axborot makonidagi xavfsizlikni ta'minlash masalasi bugungi kunda ijtimoiy siyosatning eng ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Zero, jamiyatning kelajagi va taraqqiyoti bevosita bugun shakllanayotgan avlodning dunyoqarashi va ma'naviy yetukligiga bog'liq. Shu nuqtai nazardan, yoshlar ongini himoya qilish faqatgina taqiqlar yoki qat'iy tsenzura o'rnatish orqali emas, balki ularda mustahkam axborot-psixologik immunitetni va tanqidiy tafakkurni rivojlantirish orqali amalga oshirilishi lozim. Yoshlar turli xabarlarining asl mohiyatini anglab yetishi, ularning orqasida qanday yashirin siyosiy, iqtisodiy yoki g'oyaviy maqsadlar yotganini tahlil qila olishi kerak. Bu borada oila, ta'lim muassasalari va davlatning hamkorlikdagi faoliyati hal qiluvchi ahamiyatga ega. "Media ta'limni umumiy ta'lim tizimiga uzviy integratsiya qilish, yoshlarga axborot gigiyenasi qoidalarini o'rgatish bugungi zamonning eng muhim talabidir. Olimlar to'g'ri ta'kidlaganidek, yoshlar ongini himoya qilishning eng samarali mexanizmi – bu ularni shunchaki axborot qabul qiluvchi ob'ektdan, axborot jarayonlarining ongli va mas'uliyatli sub'ektiga aylantirishdir" [3, 78-b.].

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, yoshlar o'z vaqtining asosiy qismini virtual makonda, turli ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va media platformalarda o'tkazmoqda. Bu jarayon zamonaviy ilm-fanda "raqamli ijtimoiylashuv" degan yangi tushunchani yuzaga keltirdi. An'anaviy ijtimoiylashuvdan farqli o'laroq, raqamli ijtimoiylashuv sharoitida shaxsning qadriyatlar tizimi, axloqiy normalari va xulq-atvor andozalari ko'pincha real insonlar emas, balki virtual obrazlar, blogerlar va inflyuenserlar tomonidan shakllantiriladi. Ushbu fenomen yoshlarda tezkor qaror qabul qilish, texnologik moslashuvchanlik kabi ijobiy ko'nikmalarni rivojlantirsa-da, shu bilan birga sirtqi, fragmentar (klipli) tafakkurning shakllanishiga ham olib keladi. Bu borada olimlar ta'kidlashicha, "Klipli tafakkur yoshlarni murakkab tahliliy jarayonlardan uzoqlashtirib, voqea-hodisalarning asl mohiyatini emas, balki faqat tashqi, yorqin ko'rinishini qabul qilishga o'rgatib qo'yadi, bu esa ularning manipulyatsiyaga beriluvchanligini keskin oshiradi" [4, 82-b.].

Bugungi kunda yoshlar ongiga yo'naltirilgan axborot xurujlari juda xilma-xil va murakkab xarakterga ega. Eng katta xavflardan biri – dezinformatsiya, ya'ni yolg'on (feyk) xabarlarining sun'iy ravishda tarqatilishidir. Algoritmalar asosida ishlaydigan zamonaviy ijtimoiy tarmoqlar foydalanuvchini o'ziga o'xshash fikrlovchilar qobig'iga, ya'ni "aks-sado xonalari"ga qamab qo'yadi. Natijada yoshlar muqobil fikrlarni eshitish, vaziyatni obyektiv baholash va xolis xulosa chiqarish imkoniyatidan mahrum bo'ladi.

Bundan tashqari, axborot urushlari va kognitiv xurujlar insonning bevosita ongosti qatlamiga, his-tuyg'ulariga ta'sir o'tkazish orqali uning dunyoqarashini o'zgartirishga qaratilganligi bilan ajralib turadi. Turli ekstremistik ruhdagi guruhlar hamda buzg'unchi g'oya targ'ibotchilari ijtimoiy tarmoqlarning anonimlik imkoniyatlaridan foydalanib, yoshlarning psixologik zaif nuqtalariga zarba bermoqda. Tadqiqotchilar ta'rifiga ko'ra, "Axborot-psixologik manipulyatsiya vositalari yoshlarda davlatga, milliy an'analarga va umuminsoniy qadriyatlarga nisbatan ishonchsizlik uyg'otish maqsadida ularning ijtimoiy norozilik hissiyotlaridan qurol sifatida foydalanadi" [5, 134-b.]. Bu kabi yashirin tajovuzlar natijasida yoshlar orasida milliy o'zlikni anglash darajasining pasayishi, ma'naviy qashshoqlik hamda loqaydlik kabi illatlar urchib boradi.

Shuningdek, "ommaviy madaniyat"ni targ'ib qiluvchi, ma'naviy-axloqiy mezonlarga zid media mahsulotlar ham yoshlar ma'naviyatini yemirmoqda. Ilmiy izlanishlar natijalari shuni ko'rsatadiki, "Internet tarmog'idagi agressiv vizual va matnli kontent o'smirlar psixikasida

halokatli o'zgarishlar yasab, ularni ijtimoiy apatiya va marginal xulq-atvor sari yetaklaydi" [6, 56-b.]. Globallashuv sharoitida turli madaniyatlar to'qnashuvi internet tarmog'ida eng yuqori nuqtasiga yetadi. Bunday vaziyatda "axborot neokolonializmi" xatari yuzaga kelib, kuchli transmilliy media korporatsiyalar rivojlanayotgan mamlakatlar yoshlari ongiga o'z qadriyatlarini va iste'molchilik kayfiyatini singdirishga urinadi. Bunga qarshi turishning yagona yo'li – milliy g'urur va boy tarixiy merosimizni zamonaviy, kreativ media formatlarda yoshlarga taqdim etishdir. Axborot makoni bo'shliqni yoqtirmaydi; agar biz yoshlarimizning ma'naviy ehtiyojlarini o'zimizning sifatli milliy media mahsulotlarimiz bilan qondirmasak, bu bo'shliqni mutlaqo yot g'oyalar egallashi muqarrardir.

Yuqoridagi murakkab muammolarni bartaraf etishning eng maqbul, strategik yo'li – yoshlarda mustahkam axborot-psixologik immunitetni va tanqidiy tafakkurni yuksaltirishdir. Zamonaviy mediasavodxonlik shunchaki raqamli qurilmalardan foydalanishni bilish emas, balki media makonida uzatilayotgan axborotni saralash, uning asl manbasini tekshirish, niyatini aniqlash va munosib munosabat bildirish qobiliyatidir. Tanqidiy tafakkur yoshlarga har qanday jozibali ma'lumotni darhol haqiqat sifatida qabul qilmasdan, faktlarni tahlil qilishga o'rgatadi. Olimlar e'tirof etganidek, "Axborotlashgan jamiyatda shaxsning erkinligi va ma'naviy mustaqilligi uning axborotni qanchalik tez qabul qilishida emas, balki uni qanchalik chuqur tanqidiy elakdan o'tkaza olishida namoyon bo'ladi" [7, 210-b.].

Yoshlar ongini himoya qilishdek murakkab vazifani birgina davlat organlarining taqiqlari yoki huquqiy qonunlar bilan hal etib bo'lmaydi. Bu borada oila, ta'lim muassasalari va fuqarolik jamiyati institutlarining uzluksiz, integratsiyalashgan hamkorlik tizimini yaratish taqozo etiladi. Oilada ota-onalar farzandlarining virtual hayotiga e'tiborli bo'lishi, ular bilan muntazam ochiq muloqot o'rnatishi muhimdir. Ko'pincha ota-onalarning o'zlari ham zamonaviy mediasavodxonlik bo'yicha yetarli bilimlarga ega bo'lmagani sababli, axborot xavfsizligi bo'yicha kattalar uchun ham mo'ljallangan maxsus o'quv dasturlari va qo'llanmalar ishlab chiqilishi dolzarb masalalardandir. Faqatgina qat'iy taqiqlar o'rnatish teskari effekt berishi mumkin, shu sababli ishonchga asoslangan munosabatlar eng yaxshi himoya tizimidir. Ta'lim tizimida mediamadaniyatni alohida yo'nalish sifatida rivojlantirish davr talabidir. Maktab va universitetlarda interaktiv usullar, muammoli vaziyatlar tahlili orqali yoshlarni raqamli etika va axborot gigiyenasi qoidalari bilan tanishtirish lozim. Ularni ijobiy, bunyodkor va milliy ruhdagi sifatli kontent yaratuvchilariga aylantirish raqamli makondagi xavfsizlikni ta'minlaydi. Zero, soha mutaxassislari to'g'ri xulosa qilganlaridek, "Yoshlar mediamadaniyatini yuksaltirish davlatning izchil siyosati, oilaning mustahkam ma'naviy tarbiyasi va ta'lim muassasasining zamonaviy, innovatsion metodikalari o'zaro uyg'unlashgan holdagina kutilgan yuqori ijobiy natijani beradi" [8, 92-b.]. Shunday ekan, o'sib kelayotgan yosh avlodning axborot xavfsizligini ta'minlash va ularda sog'lom mediamadaniyatni shakllantirish shunchaki nazariy masala emas, balki millat genofondi, uning kelajagi va davlatning global raqobatbardoshligini belgilab beruvchi eng muhim amaliy mezon hisoblanadi. Jamiyatdagi barcha kuchlarni ushbu ezgu maqsad yo'lida birlashtirish davrning kechiktirib bo'lmas talabidir.

Xulosa qilib aytganda, shiddatli globallashuv va raqamli texnologiyalar taraqqiyoti asrida yoshlar ongini turli axborot tahdidlaridan himoya qilish faqatgina ma'muriy taqiqlar yoki cheklovlar o'rnatish bilan hal etilmaydi. Buning uchun, eng avvalo, yoshlarda yuksak mediamadaniyat, mustahkam axborot-psixologik immunitet va sog'lom tanqidiy tafakkurni muntazam shakllantirib borish nihoyatda zarurdir.

Oila, ta'lim muassasalari, davlat va fuqarolik jamiyati institutlarining o'zaro integratsiyalashgan, tizimli hamkorligigina ushbu murakkab vazifaning yagona samarali yechimi bo'la oladi. Yoshlarimizning virtual makonda xavfsiz va ongli harakatlanishini ta'minlash orqali biz ularning ma'naviy barkamolligini kafolatlaymiz. Xullas, global axborot maydonida milliy o'zligimizni saqlab qolish va munosib o'rin egallash bevosita kelajak avlodning mediasavodxonligiga bog'liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullayev M.A. Axborotlashgan jamiyat va yoshlar ma'naviyati: ijtimoiy-falsafiy tahlil. – Toshkent: Ma'naviyat, 2022. – 180 b.
2. Bekmurodov M.B., Quronov M. Axborot-psixologik xavfsizlikning milliy va umuminsoniy tamoyillari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2021. – 214 b.
3. Murodov J. Yoshlar va mediata'lim: muammo va yechimlar // Ijtimoiy fanlar va innovatsiyalar. – Toshkent, 2024. – № 2. – B. 75-81.
4. Qodirov A.A. Raqamli avlod: ijtimoiylashuv va kognitiv jarayonlar // Falsafa va huquq. – Toshkent, 2023. – № 4. – B. 80-86.
5. Tulenov J., G'afforov U. Yoshlar ongini manipulyatsiya qilish texnologiyalari va ularga qarshi kurash strategiyalari. – Toshkent: Navro'z, 2020. – 160 b.
6. Umarova R. Globallashuv sharoitida ommaviy madaniyat va o'smirlar psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 142 b.
7. Saidov A., Samatov I. Axborot jamiyatida shaxs erkinligi: falsafiy-huquqiy jihatlar. – Toshkent: Adolat, 2021. – 288 b.
8. Ergashev I., Normatov O. Ta'lim tizimida mediamadaniyatni shakllantirishning innovatsion usullari // Pedagogik mahorat. – Buxoro, 2022. – № 3. – B. 89-95.

**INNOVATIVE
ACADEMY**